

Тыва Республиканың уруглар сеткүүлү

ЫЛАДЫЧЫГАШ

№1 январь-апрель 2000

Эргим номчукчу!

Арттап келген чаа 2000 Улу чылында амыр-мендиңерни айтырбышаан,
ал-бодуңарга кадыкшылды, аас-кежикти, амыдырал-чуртталгаңарга
чедишкиннерни күзедивис.

Эки демдектерден ап, кызып өөрениңер! Эргим ада-иенерниң төлөптиг
уруу болуңар! Эчис сорулгаңар боттанып-ла турар болзун!

Курай-курай! Курай-курай!

“Сылдысчыгаш” сеткуудуң коллективи.

ШАГАА

Шагаа деп чүл?
Шаандакы өгбелерниң
Саңын салып, чажыын
чажып
Сагып келген чаңчылы-
дыр.

Шагаа деп чүл?
Аът, шары мунуп алгаш,
Аалдар кезип, ойнап-
хөглөп
Аралажыр байыры-дыр.
Чодураа ХЕРТЕК,
Шуй школазының 7"6"
клазының өөреникчизи.

Февраль 6 - Шагаа байырлалы.

ШАГАА-БИЛЕ, ЭРГИМ УРУГЛАР!

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ МЭРИ ЮРИЙ МИХАЙЛОВИЧ ЛУЖКОВТУҢ ТЫВАГА КЕЛГЕНДЕ БИР ХҮНҮ

Журналистин демдеглелинден

“Сылдысчыгаи” журналывыстың бо ээлчеглиг үндүрүлгезин чырыкче үндүреринге Москва мэриясы акшаны тускайлап чорудуп берген төлээде, ооң мэри Юрий Михайлович Лужковтуң Тывага кээп чораанының дугайында канчап сагынмас боор. Чогум-на ыңдыг бодал-биле демдеглелдерим кыдыраажын

шүүп ажып ор мен. Бо-да-дыр. Ооң бир элээн каш арыннарында демдеглелдер көстү-дүр. Ооң аразындан Ю.М.Лужковтуң ак-көк Тывабыска келгенде баштайгы хүнүнде кандыг таныжылга кылганын силерге таныштырар-дыр мен, уруглар.

*** **

1997 чылдың август 5. Ол хүн шала дымырадыр чаъстап турган. Ындыг болза-даа ол аалчыларга-даа, улуг хүндүлүг аалчы Юрий Михайлович Лужковту сонuurгап келгеннерге-даа шаптараазын болбаан.

Москва хоорайның мэри Ю.М.Лужков Тываның Президентизи Шериг-оол Дизижикович Ооржактың чалааны-биле кадайы Елена Николаевна болгаш чоок өөрлерин эдертип алгаш аалдап келген. Хүндүлүг аалчыларны Тываның Президентизи Ш.Д.Ооржак “Өдүгөн” аалчылар бажыңыга уткуп хүлээп алган.

Ю.М.Лужков кыска хуусаалыг шөлээзин Сибирьге эрттирип, бо кайгамчык черниң каас-чараш чурумалдыг бойдузун, ында кижилер канчаар чурттап турарын анаа чугаа-биле билип ап турарының орнунга, караа-биле көрүп, таныжып алыр сорулганы бодунга салган. Сибирьниң делгем девискээринге аян-чорук кылып чораш, Тываны база оюп кагбайн келгени ол. Бо үеде Россияның төвү Москва хоорай биле Тываның аразынга кады ажилдажылганың дугуржулгазы чоруп турган чүве-дир. Ол дугайын Ю.М.Лужков мынчаар чугаалады: “Бо аян-чоруум соонда аравыста кады ажилдажылганың дугуржулгазының канчаар болуру меңээ билдине

(Уланчызы 2-ги арында).

1. Лужковка
“Азияның төвү” тураскаал чанында Ю.М.Лужковтуң чон-биле чугаалажып турары.

Тываның Президентизи Ш.Д.Ооржак, өөнүң ишти РФ-ниң Уруглар фондузунуң Тывада салбырының даргазы Саара Монгушовна Ооржак, Москва хоорай мэри Юрий Михайлович Лужков, ооң өөнүң ишти Елена Николаевна.(Мурнуку одуругда).

Хүндүлүг аалчылар Тываның чурт-шинчилел музейинде.

"Делегейниң дириг эртинези", эртемден, билдингир чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсан биле Москва мэри Ю.М.Лужковтуң чолукшуп турары.

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

бээр".

Кыска таныжылганың соонда, бичии чаъстап турза-даа, аалчылар биле хоорайга экскурсия болган. Экскурсоводтуң ролюн Президент Ш.Д.Ооржак боду күүседип чораан. Аалчылар, езулуг-ла туристер дег, кроссовкаларлыг, джинсы чүвүрлерлиг Президентиниң соондан сергек базып чорааннар.

Баштай ында Кызыл партизаннар тураскаалының чанынга доктааганнар. Маңаа Ю.М.Лужковка респуб-

ликаның К.И.Чуковский аттыг уруглар библиотеказының ажылдакчылары байыр чедирген. Ук библиотеканың директору Саадак Очур-ооловна Салчак баштаткан ажылдакчылар биле Москва хоорайның мэри Ю.М.Лужковтуң аразынга солун чугаа болган. Хүндүлүг аалчы библиотеканың ажыл-чорудулгазын, оон курлавыр фондуларының байдалын, бичии уругларның кайы хире номнар номчуп турарын болгаш тыва дыл кырында номнар канчаар парлаттынып турарының дугайында сонуургаан.

Дараазында бистиң республикавыска аалчылар кээрге албан чедирер черивис "Азияның төвү" тураскаалга доктааган. Маңаа чүгле экскурсия тайылбыр кылып, чурукка тырттырып алыры-биле хамык чүве кызыгаарлаттынмаан. Тураскаал чанынга аалчыларны культура, социал камгалал яамыларының ажылдакчылары уткуп алган. Маңаа ажыл-чок чорук болгаш культура албан черлериниң ажыл-ижиниң дугайында чугаалар болган. Бо талазы-биле Москваның Чазаа чүнү кылып чорудуп турарын Ю.М.Лужков мынчаар чугаалаан: "Муниципалдыг библиотекаларны деткип, оларга эт-хөрөңгини үндүрүп, харын-даа чамдыктарынга эде септелгелерни чорудуп турар бис. Амгы үеде Некрасовтуң библиотеказын эде кылып, оон бажыңын улгаттырып турар бис. Бистиң кол-ла уланыышкынывыс — кижилерни ылаңгыя аныяктарны литератураже сонуургалын хайныктырары. Ном номчувас чурт деп кажанда-даа санатпас ужурлуг бис. Ам безин аныя кижилер чүгле "боевик" кинокассеталар көөрүнден өске шуут номнар номчувайн турары кончуг хомуданчыг

(Уланчызы 3-кү арында).

Улуг-Хемний ол чарында "Тувдан Чойхорлинг" хүрээзиний чанынга хүндүлүг аалчылар тураскаалдыг чурукка тырттырган.

(Уланчызы. Эгези 1-ги, 2-ги арын-нарда).

Алдарлыг чогаалчыларывыс Толстойнуң, Достоевскийниң болгаш өскелерниң-даа чоалдарын чүнүң-биле солуур бис чээ!"

Кажан мэр биле Президент хоорай-жылар биле чугаалажып турар аразында өске аалчылар долгандыр сонуургап көрүп, Енисейниң дүвүнүн ханызын, ооң суунуң кандыг температуразын сонуургап, боттарының хайгараалдарын чугаалаан.

Ооң соонда хүндүлүг аалчылар республиканың 60 Маадыр аттыг чуртшинчилел музейинге барган. Ында база-ла оларны манап турган. Музейниң ажилдакчылары Тываның төөгүзүнүн дугайында делгеренгейи-биле аалчыларга чугаалап берген. Маанаа "Дүңгүр" деп хамнар ниитилелиниң Президенти, төөгү эртемнериниң доктору, чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсан биле Ю.М.Лужков ужурашкан болгаш оларның аразынга кедергей солун чугаа болган.

Музей соонда шупту Улуг-Хемний ол чарында "Тувдан Чойхорлинг" хүрээзинге барган. Президент Ш.Д.Ооржак ук хүрээниң башкызы

Данзын Сундуй Лудуп биле ооң өөреникчилерин аалчыга таныштырган. Ооң соонда шажын дугайында солун чугааны чорутканнар. Бортола москвачы аалчыларга "Саян" ансамблиниң артистери боттарының уран талантызын бараалгатканнар.

Хүндүлүг аалчы Ю.М.Лужковтуң Тывага келгениниң баштайгы хүнү Каа-Хем биле Бии-Хемниң каттышкан чериниң чоогунга өггө келгени-биле доозулган. Хүндүлүг аалчылары өггө тыва езу-биле аажок хүндүлээн. Өгнүң чанынга бүрүн дериг херекселдиг сылдыс шокар аътты баг-

Тываның Президенти Ш.Д.Ооржак хүндүлүг аалчы Москва мэри Ю.М.Лужковка бүрүн дериг-херекселдиг сылдыс шокар аътты белекке берген.

лап каан турган. Ону Ю.М.Лужковтуң кадайы мунуп, маңнаткан-даа. Ол аът хүндүлүг аалчы Ю.М.Лужковка Тываның Президенти Ш.Д.Ооржактың белээ болган. Москва мэри Ю.М.Лужковтуң Тывага баштайгы хүнү шак ындыг болган.

Дараазында хүн аяс апарып, москвачылар аян-чоруун оон-даа уламчылаан. Олар Тожуга барып, Азас хөлге безин четкеш келгеннер. Москвачыларның эгелеп алганы ужуу улам дыңзып, оларның аян-чоруу ам-даа үргүлчүлээр боор деп бодай-дыр мен.

Александр ШОЮН.

“Бедик сынның белин бастырып,
Чавыс сынның бажын бастырып,
Хой дег дашты хоора тепсип,
Койгун дег дашты чуура тепсип,
Будуктуг ыяштың кыры-биле,
Булуттуг дээрний адаа-биле
Чылдык черни айлык кылдыр,
Айлык черни хүннүк кылдыр,
Дээринге ужудуп,
Черинге халыдып”... дээш,
Акта сүрүүн кактап чуруп,
Арат малчын тоолдап чорду.
Ынчангаштың бөгүн мен
Ынак малым бирээзи —
Совхоз сүрүүн баштап ыттаар
“Согун-Шилгим” чуруй кааптайн:
Кулун чорда хөлчок хөктүг,
Кудуруу таан чаптанчыл мал:
Содуңнадыр шырбанмышан
Соккуланып ойнап чоруур.
Дешкилээрде оозун мырай
Дээр-шаар аскаш, садырт кынныр.
Богбазында мүн-не шору:
Бооп, таарган туужуур ышкаш,
Шырбаньрга, саарга чедер —
Шымбай, сээк-даа хойгузуптар.
Аскыр ийикпе аът апаар,

Кадыр арттын даянгыжы...

Улустун ыры.

Азы бе бооп улгады бээр:
Кудуруу шуут саксаңайда,
Хуундан саарган арыг суг-ла!
Чарба чели чаш хаак ышкаш,
Чарнын, өштүн шыва алып,
Чааргаарга, түрү киирер:
Чаар чыгаан булут апаар.
Адам-өгбем төөгүзүндө
Аът хөйнү кылып чораан:
Аңнап мунар, кош тыртар,
Андазынын, шанаан сөөртүр;
Кадыр артка даянгыш бооп,
Кашпал хемге чалгын чорду.
Аарыг-аржык бачым шагда
Амы-тынын алыр чорду.

ТРДБ им. К.

Өдөк чокту өдөк чазаан
Өшкү, хой деп эргинени...

Анай хөлчок
Алгыжы де:
— Ма-ма! — дээш, чидиг, чинге
Мақыңайнып кыңгы салыр.
Чучуулаарга, дыңнай соп кааш,
Шуут-ла деспес, кышкыргылаар.
Авазын эеп тургаш безин
Алгырыпкаш, оптуга бээр.
Оон бичии доруга бээр,
Ол дег орлан, чараш ховар.
Мойнун каастаан сыргалар дег,
Мончуктуг-даа болгулаар де.
Айлаштыр дырап каан дег,
Арыг суг дег хоюг дүктүг.
Чудук, кажаа, хая кырлаар
Чунма, тени дыка дөзөөн.
Бышкырыпкаш, хоюп, хөглөп,
Мыңгыртырып дешкилежир.
Бар-ла шаанче херлип-херлип,
Баштарынче чик-даа кылчыр.
Аңгыр, кас дег аалаан-чиилээн,
Азыраарга, өзүген-даа,
Чунма төрөл өшкү сүрүүм
Чуртумнун бир чараш шимээ.

Хойлуг кижиге каас.

Чап-чаа төрөөн хураганнар
 Шала менээ үзөң, тендин;
 Алгырар-даа харык чок дег,
 Арай боорда:паа! — деп шөөр.
 Оон шала доруга бээр:
 Опчок-тенек, оюнзак-даа.
 Калбак, шөйбек кудуруктуг;
 Халбың, делбиң кулактарлыг;
 Хаайы коңзан,
 Хаваа чоржак;
 Көгө-буга бажы ышкаш,
 Көңгүс шумаш болгулаар-даа.
 Дыдырарган, чодураазыг,
 Дырап каан дег салбак дүктүг.
 Уксаа, төрөл аайы-биле
 Уран бүдүш оларда хөй.
 Мериностун хураганы
 Мегеленип көзүлгензиг,
 Чаңын билбес кижиге болза,
 Чажында ону бактап болур:
 Эгилери көстүр чыгысы —

Эге-ле тас, ырбаңнааш боор.
 Шынында-ла олар дораан
 Сырып каан дег сырый дүктүг.
 Ээтпек, дээрбек мыйыстарлыг,
 Эдир булут — хоюг дүктүг,
 Аргар уктуг хойлар сүрүүм
 Ада-чуртум эртинези;
 Эъди, кежи, хоюг дүгү
 Эриг алдын — чымчак алдын.
 Хураганны азырап ал,
 Хуулгаазын каас боор сен.

Торгу-маңнык өңнүг
 Довук ышкаш боттуг
 Чинге хемде чурттуг
 Шиижекчигеш чораан.

Чочагайлап чиир дээш,
 Чолдаш-чолдаш ушкаш,
 Бичии хырнын иштеп,
 Бир-ле черге келген.

Кара суглар амзап,
 Хадын, пөштер дамчып,
 — Чийин, чийин, —
 кылдыр эдип,
 Чимзенип-ле чораан.

Чочагайы көвей
 Чочак шивээ хонгаш,
 Казыттынып ора,
 Канчангаш-ла көргөн:

Карактары кызыл
 Хартыгажык орган.
 Корга берген шиижек
 Хоруй берген орган.

Хартыганы көөрге,
 Халып келир четкен,
 Чылыг ханны бодааш,
 Шымдыланып орган.

Шиижек черже көргөн:
 Ширнең биле Чыргал
 “Сыгыр-октуг” туткан
 Сымыранчып орган.

Дарс-тог-ла диген,
 Далдыткайны берген.
 Хартыгазы черде
 Ханы төктүп чыткан.

Ширнең биле Чыргал
 Шиижективе көргөш:
 — “Дайызының өлгөн,
 Тайбың чуртта!” — дишкен.

Шиижекчигеш өөрүп,
 Чинге хемни мактап,
 Кайгамчыктыг ырын
 Харам чокка ырлаан.

Сукпакта уругларның уран чүүл школазында чурулга салбыры 1993-94 өөредилге чылында ажыттынган. Ооң удуртукчузу Кызылда уран чүүл училищезиниң доозукчузу аныяк башкы О.М.Сотпаның кичээлдери бедик деңнелде эртип турар. Ол 1997-98 өөредилге чылында ук салбырның баштайгы доозукчулары болур 9 өөреникчини чедишкинниг доостурган.

Амгы үеде чурулга салбырында 11 кижии хаара туттунган. Оларның иштинде чурулга уран чүүлүгө салымчаяанныг уруглар хөй. Ваня Тайбыл, Саяна Салчак, Чиңгис Тайбыл, Игорь Чамдан болгаш өскелерниң-даа чураан ажилдары кожуун болгаш республика чергелиг конкурстарга көскү черлерни ээлеп келген.

1998 чылда Чечена Ондарның ажилдарын Индияга болуп эрткен Бүгү-делегейниң “Шанкар” аттыг уругларның чурулга конкурзунга кириштирери-биле чоруткан. Ол күзүн Чеченаның чураан чуруктары мөңгүн медальга төлептиг болган дээрзин бадыткаан чагаа Индиядан чедип келген. Чагааны конкурстун удуртукчузу, кол менеджер Ямуна Шанкар англи болгаш орус дылдарда бижээн. Ооң кол утказы мындыг: “Чечена, бисче чоруткан чуруктарыңны сонуургап көрдүвүс. Ажилдарың мөңгүн медальга төлептиг болду. Медальыңны элчин черин таварыштыр чорудар бис. Сеңээ моон-даа сонгаар чедишкиннерни күзедим”.

Бо дээрге чүгле Сукпакта уругларның уран чүүл школазының сургуулдарына эвес, а бүгү Тываның уругларына улуг өөрүшкү, чоргааралдыр. Мындыг улуг чедишкин аныяк башкы О.М.Сотпаның үре-түңнелдиг ажил-ижиниң база херечизи-дир. Ол

ам бо хүннерде ук школаның директору апарган.

Ажыл-херээмниң аайы-биле Сукпакта уругларның уран чүүл школазынга чедип, бичии чурукчу кыс Чечена-биле ужурашкаш, бодунун дугайында бистиң номчукчуларывыска таныштыраларын дилээн мен.

— Мени Чечена Алдын-ооловна Ондар дээр. 1984 чылдың ноябрь 22-де Сукпак суурунга төрүттүнген мен. Сукпак школазының 10”б” класының өөреникчизи мен. 1993-94 өөредилге чылында чаа ажыттынган чурулга салбырынга өөренип кирдим. Бичиимден-не чуруурунга ынак мен. Колдуунда-ла кижилерниң окур-хевирлерин, индийлерниң хептерин чуруур турдум. Индий киноларны база дыка сонуургаар мен. Индияга болган Бүгү-делегей чергелиг чурук мөөрейинче мээң чураан чуруктарымны башкым О.М.Сотпа чоруткан. Башкымга өөрүп четтиргенимни илередип тур мен.

Хостуг үемде чуруттунарынга болгаш ырлаар, танцылаарынга ынак мен.

Республиканың аңгы-аңгы школаларында өөренип турар эш-өөрүңгө сонуургадыры-биле Чечена бодунун чураан чуруктарының бирээзин база меңээ берди. Ону ол сураглыг орус шүлүкчү А.С.Пушкинниң 200 хар харлаанынга тураскаадып чураан болду.

Светлана ООРЖАК.

А.С.Пушкиннің 200 хар харлаанын Чечена ОНДАРНЫҢ чураан чуруу.

АДЫ, АЛДАРЫ МӨНГЕ ЧЫРЫК

Москва хоорайның төвүнде, “Россия” кинотеатрының чанында, шыл-гарангай орус чогаалчы Александр Сергеевич Пушкиннің тураскаалы туруп турар. Ооң чанындан, ылаңгыя чылыг үелерде кырган, чалыы кижилер үзүктөлбөс. Чаа өгленишкен аныяктар албан-биле маңаа кээп, дигир чечектерни аңаа салып, чогаалчыга мөгөөрлер. Мен база, Москвага сургуулдап турар чылдарымда бо-ла ооң чанынга чедип, аңаа мөгөйип, ханы бодалга алзы бээр мен. Ол тураскаалда чогаалчының өлүм чок шү-

лүктериниң бирээзинден мындыг оду-ругларны сиилбип каан:

Слух обо мне пройдет по всей Руси
великой,
И назовет меня всяк сущий в ней
язык,
И гордый внук славян, и фин, и ны-
не дикий
Тунгус, и друг степей калмык.

Шынап-ла Ол чүгле бүгү Россияда эвес, а бөмбүрзектин чүк бүрүзүнде алдаржаан. Ол делегей чогаалының генийи, Ооң чогаадыкчы ажылы хөй талалыг болгаш кызыгаар чок делгем уткалыг.

Тыва литератураның эрткен оруу алдарлыг чогаалчы А.С.Пушкиннің чогаалдары-биле сырый холбаалыг. Ооң тургускан овор-хевирлери тыва чоннуң ортузунга нептереп, оларның культуразының чарылбас кезээ апарган. 1937 чылда Тыва Арат Республикага А.С.Пушкиннің чогаал ажылынга литература хүннерин эрттирген. Ол чаа-ла сайзырап орган аныяк литературага улуг базым болганы чугаажок.

А.С.Пушкиннің элээн хөй чогаалдарын тыва дылда номчуп турар бис. “Цыганнар”, “Кавказка туттурукчу”, “Хүлер аъттыг” деп чогаалдарын Салим Сүрүн-оол, “Полтава” деп улуг шүлүглелди Степан Сарыг-оол очулдурган. Чогаалчының өлүм чок, шүлүктеп бижээн улуг романы “Евгений Онегинни” билбестер чок. Ону сураглыг чогаалчывыс Сергей Пюрбю очулдурган. Ол очулга тыва литературага онзагай болуушкун болган.

Тывага эң-не баштай парлаттынган улуг хемчээлдиг проза чогаалы “Капитан уруу” деп тоожу болур. Ооң тыва дылда үш янзы очулгазы бар. Ооң-биле чергелештир тыва дылче А.Пушкиннің “Калбак-кара кадыны”, “Дубровский”, “Горюхино

суур", "Белкинниң тоожулары" деп проза чогаалдары очулдуртунган.

Шылгараңгай чогаалчының бижээн шүлүктөрүн очулдуары база уттундурбаан. Тыва шүлүкчүлөрнүн чүткүлдүг ажылының ачызында хөйлө шүлүктөр очулдуртунган. Олар "Шүлүктөр", "Тураскаал" деп тускай номнар болуп парлаттынган. Ол ышкаш А.С.Пушкинниң "Алдын дагаа", "Балыкчы болгаш алдын балык дугайында тоол", "Өлүг даңгына болгаш чеди маадыр дугайында тоол" деп чогаалдары аңгы номнар болуп үнгөн.

Чылдан чылче А.Пушкинниң чогаалдары тыва дылче очулдуртунуп келген. "Дээрбечи алышкылар", "Бахчисарай фонтаны" деп шүлүглелдер, "Даш аалчы" деп бичии трагедия болгаш хөй санныг лириктиг шүлүктөрнүн очулгалары сөөлгү чылдарда көстүп келген. Ол ажылдарны кылырынга тыва чогаалчылар М.Доржу, М.Кенин-Лопсан, Ю.Кюнзегеш, В.Серен-оол, Н.Куулар чогаадыкчы ажылдаан.

А.С.Пушкинниң чогаалдары, оон алдар-ады бүгү бөмбүрзекте дыргын билдингир. Ол бодунуң дугайында "Тураскаал" деп шүлүүнде өттүр-лө сөглээн. Чогаалчының Москвада тураскаалында сиилбээн, үстүнде бижээним одуругларның очулгазы тыва дылда көстүп келген. Ону аныяк талантылыг чогаалчы Н.Куулар очулдурган. Улуг орус чогаалчының дугайында бо бичии материалымны ол очулганың дараазында одуруглары-биле доозайн, уруглар.

Улуг Руська адым-сураам хадып
Улус болганга, чоргаар славян,
Амгы черлик дирткен, сын чурттуг
Ак хову өңнүү калмыкка ададыр

Александр ШОЮН.

Шылгараңгай чогаалчының чамдык шүлүктөрүн очулгалары-биле кады парладывыс.

ЗИМНЯЯ ДОРОГА

Сквозь волнистые туманы
Пробирается луна,
На печальные поляны,
Льет печально свет она.
По дороге зимней, скучной
Тройка борзая бежит,
Колокольчик однозвучный
Утомительно гремит.
Что-то слышится родное
В долгих песнях ямщика:
То разгулье удалое,
То сердечная тоска...
Ни огня, ни черной хаты...
Глушь и снег... Навстречу мне
Только версты полосаты
Попадаются одне.

КЫШКЫ ОРУК

Чалгыгланчак туман өттүр
Чайынның ай көжүп бар чор.
Муңгараан дег, шөлдер шыва
Муңгак чырыы чапты-ла бээр.
Шаңныг, кышкы орук-биле
Кошкан үш аът чаржып орлар:
Чаңгыс үннүг, үзүктелбес,
Коңгулуурлар дагжап-ла чор.
Улаачының ырларындан
Уян төрөл үннөр келир:
Кайгал эрес хөглээшкин-даа,
Ханы муңгак кударал-даа...
Оран-бажың, от-даа сураг...
Ол-ла хевээр ээн, харлыг,
Чүгле хаая адагаштар
Чүгүртүлеш кыннып эртер.

А.БЕЛЕК-БАИР очулдурган.

УТРО

Румяной зарею
Покрылся восток;
В селе за рекою
Потух огонек;

Росой окропились
Цветы на полях;
Стада пробудились
На мягких лугах.

ЦВЕТОК

Чуковского

Цветок засохший, безуханный,
Забывтый в книге вижу я;
И вот уже мечтою странной
Душа наполнилась моя:

Где цвел? когда? какой весною?
И долго ль цвел? и сорван кем,
Чужой, знакомой ли рукою?
И положен сюда зачем?

На память нежного свиданья,
Или разлуки роковой,
Иль одинокого гулянья
В тиши полей, в тени лесной?

И жив ли тот, и та жива ли?
И нынче где их уголок?
Или уже они увяли,
Как сей неведомый цветок?

ЭРТЕН

Хүрең-кызыл чымчак хаяа
Хүннү мурнай хереп келди.
Ортулукта сууржугаштын
Отчугажы өжүп калды.

Оргу шөлде чечектерде
Ожук шалың мөндүңнеди.
Чыда хонган малдар сүрүт
Чымчак шыкче дойлуп үндү.

Степан **САРЫГ-ООЛ**
очулдурган.

ПТИЧКА

В чужбине свято наблюдаю
Родной обычай старины:
На волю птичку выпускаю
При светлом празднике весны.

Я стал доступен утешенью;
За что на бога мне роптать,
Когда хоть одному творенью,
Я мог свободу даровать!

КУШЧУГАШ

Өгбелерниң ыдык сүзүүн,
Өске черге сагып чор мен;
Чараш кушту хосталгаже
Часкы өйде үндүрүптүм.

Оожургалга алзы бердим:
Бурганга мээң кемим чүү боор,
Оода бир-даа чаяалгага,
Онза хостал хайырлаанда!

Александр **ШОЮН**
очулдурган.

БОЙДУС

ХҮРЭЭЛЭЛ
ДУГАЙЫНДА
ҮНДҮРҮЛГӨ

Бойдус дээрge чeмгepикчи.
Бойдус дээрge хeпкepикчи.
Бойдус дээрge амьдырал.
Бойдус дээрge бодуң-дур
сен!

Алдын-кыс СЕТЧЕК.
Тарлаг школазының
башкызы.

Бии-Хем кожууннуң Тарлаг ортумак школазының 5-ки клазының чамдык өөреникчилери боттарының чогаадыкчы ажилдарын редакцияже чоруткан. Ук ажилдарны класс башкызы Алдын-кыс Сарыгларовна Сетчек организастан. Ол ажилдарның кол темазы — бойдус, ону хумагалап камгалаары. Ынчангаш, эргим уруглар, силерниң кичээнгейинерде үе-черге эштеринерниң чогаадыкчы ажилдары. Сонуургап номчуп, сайгарылгадан кылып көрүңерем.

ЧЕЧЕКТЕРИМ

Алаак шыкта чечектерим
Ак-көк дээштиң чүзүн, бүрү.
Салгын-хатка чараштарым,
Чайганы бээр, саглаң-саглаң.

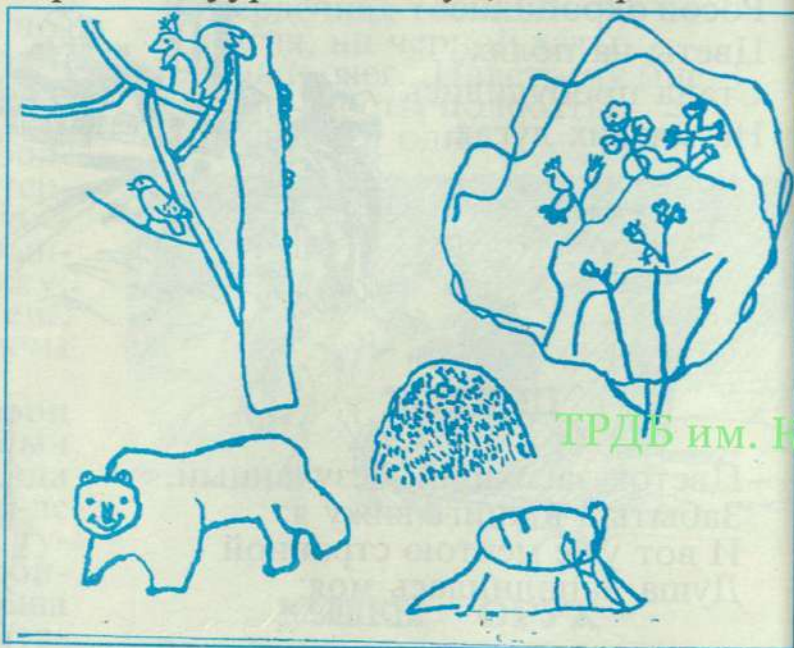
Челээш өңнүг чечектерим
Сеткилимни сергедиптер.
Сагыжымны улам хандыр
Чаагай чыдын тыныксаар мен.

ЧЕЧЕК-КАТ

Алаак кыдыы аяң черде
Арбын үнген честек-кадым.
Ааска дегзип чииримге
Амданнын-даа канчаар ону!

Саида ДОСПАН.

"АРГАНЫҢ БАЙЛАА".

Чечена ХУУРАКТЫҢ чураан чуруу.

Е. ЧАРУШИН

ШОКАР, ДАГАА

— Шокар-дагаа,
Кай баар дээштиң?
— Чоокта хемче.
— Шокар-дагаа,
Чогум чүгө?
— Суглаар дээштиң.
— Шокар-дагаа,
Сугну чоор дээш?

— Суксаан төлүм
Суггарар дээш.
— Шокар-дагаа,
Сугну төлүң
Канчаар дилеп,
Халчырларыл?
— Пи-пи-пи,
Пи-пи-пи!

Е. ТАНОВА

КАСТАР

Кастар-кастар!
Га-га-га!
Кайда силер,
куштарым.
Улуг деспи
кырлыг-кара
Уруп берейн,
келиңерем.

Екатерина Дуктуг-оловна Танова 1930 чылдын март 27-де Сүт-Хол көжүүнүн, Сүг-Аксынга төрүттүнгөн. Кызмдык педагогика институтун, СЭКЖ МК-нын чанымда Партиянын дээди школазын дооскан. Баникмап, солуннарнын, матажмдакчызынга, МР-нын телевидение болгаш радионун куруне комитетинин даргазынын, оралакчызынга, Мыванын хөгжүм-шин театрнын директорунга ажылдап чораан.

Чогаал ажылын 1952 чылда эгелээн. Поэзия, проза болгаш шин жанрларынга чогаал бижип чоруур. "Дамырак", "Хемиктин мры", "Херелмаа", "Арбас-Ойну мурувуткаш" деп шүлүктөр болгаш шүлүгмелдер чымындыларнын, "Шин 2" – деп уругларга чечен чугаалар номунун, Акыл дугайында тосжунун, автору. Чогаалдарнын, долу чымындызы "Хемиктин, хүнү деп ат-биле тыва дылга үнгөн.

Е.Д.Танова тыва дылче И.Тургеневтин, "Будуузунде" деп романын очулдуурган.

Мөөгү эртемнеринин кандидаты.

1981 чылдан бээр Россиянын Чогаалчылар эвилеминин кези-гүнү.

МОСКВА

Чуковского
Даштан кылган орду-балгат
Танып, билбес биче шаамда,
Оран кыдыы ырак черде
Онза хоорай сураан дыңнааш,
Ачамдан мен алаң кылып,
Айтыргаштын туруп бээр мен:
— А ол хоорай кандыг чүвөл,
Эртинеден бүткен өг бе,
Эжик-дүндүк соңга бар бе,
Аңаа барып ойнап боор бе?
Ачам баштак, оожум имнээш,
Аяр меңээ сымыраныр:
— Маны даштан тудуп кылган
Бажыңнарлыг Москвада
Ойнаарактар эңме-тикчок,
Оон туржук, бээр дыңна,
Уруг-дарыг ында чараш,
Угаанныг-даа, дыңнангыр-даа...
Айлар, чылдар солчуп эртип,
Назы чедип, өссүмзе-даа,
Чашкы шаамнын тоолу болган
Шак ол хоорай уттундурбаан.
Сурун күзел тоожузун

Сургуул чылдар уламчылаан.
Улуг, дээди хоорайга
Угаан кирип, эртем чедип,
Эргим чонум ижин кылчып,
Эргим бүрүн чурттап чор мен.
Күзелимниң чырыткызы —
Хүннээрэктээн ынак Москвам,
Сеңээ келген санымда-ла,
Сеткил-чүрээм дөстүнмейн баар.
Останкино суургазындан
Ораннарже харагылап,
Өңнүктерим дыңнаар кылдыр
Өткүт үннүг ырлаксаам кээр.

Москва хоорай. Улус ажыл-агый чедиш-киннеринин делгелгези. Хоорайнын онзагай чараш бир булуну.

“Сылдысчы-гаштың” номчукчуларынга чаңгыс классчы эжим Айлаңмаа Хертектиң дугайында таныштырар бодай-дыр мен. Айлаңмааны номчукчулар чүгле чогаал бижир деп бодаар чадавас. Ол ындыг эвес.

Айлаңмаа өгбүлезинде үш кыстың хеймери. Улуг угбазы Аясмаа Кызылдың башкы училищезин дооскаш, ажылдап чоруур. Ортуну Анай-Хаак база ол-ла училищени дооскан. Ачазы Айлаңмаа бир харлыг турда-ла айыыл-халапка таварышкаш чок болганындан авазы Саара Хомушкуевна үш уруун чааскаан кижизидип өс-

турген.

Айлаңмаа 1982 чылдың август 23-те Бай-Тайганың Тээлиге төрүттүнген. 1988 чылдың күзүнүнде Бай-Тал школазының бирги клазынга өөренип

кирген. Өөренип эгелээш-ле өөредилгеге сундулуу илереп келген болгаш амга чедир тергииң эки өөренип чоруур.

Тыва, орус, англи дылдар кичээлдерин сонуургаар болгаш ол дылдарга чогаалдар номчуурунга кедергей ынак. Оон уламындан-на боор, алдыгы класстан эгелеп шүлүк бижип эгелээн. Ол чылын тургустунган “Көсчүгеш” чечен чогаал бөлгүмүнүң идепкейлиг бижикчизи апарган.

Айлаңмаа клазывыстың база бир салым-чаяан-ныгларының бирээзи болгаш чоргааралы: ырлар, танцылар, спортка сонуургалдыг, чуруттунар, аргыттынар.

ШҮЛҮКЧҮ, ЫРААЖЫ, ТАНЦЫЧЫ, СПОРТЧУ

Ол уран чүүл школазының танцы салбырынга ийи класс тургаш өөренип киргеш, чедиги класска чедишкинниг дооскан. Школага кожуун чергелиг болгаш барыын зоналар аразынга болуп эрткен уран чүүл көрүлделеринге, киржип турган.

1993 чылда школага болуп эрткен “Ыры-93”-ке бирги черни алгаш, “Школаның айлаң-кужу” деп атты алды. Дараазында чылын кожуун чергелиг “Хамнаарак-94”-түн тиилекчизи болгаш Кызылга республика чергелиг “Хамнаарак-95”-ке киржип чораан.

Айлаңмаа маңнаарынга кончуг ынак. Спортчу слеттарга бичии класстардан тура амга чедир киржип чоруур.

Орус болгаш тыва дылдарга аянныг номчулга мөөрейлеринге бодунуң болгаш өске-даа чогаал-

чыларның шүлүктерин номчуп, эки үнелелди алган. Оон аңгыда эрткен өөредилге чылында орус дыл олимпиадазынга 3-кү, а төөгүге 1-ги черни алган.

Айлаңмааның шүлүктеринге аялгалар база тыптып турары өөрүнчүг. “Челээшпей” деп шүлүүнге Тээлиниң уран чүүл школазының музыка башкызы Сайлык Ооржак чараш аялганы бижээн. Ол ыр 1996 чылда республика чергелиг композиторлар мөөрейинге 1-ги черни алган.

Эжим Айлаңмаа Хертек амгы үеде Тываның Күрүне Университединиң филология факультединиң студенти-зи.

Ынчангаш эжимге ам-даа хөй-хөй чедиш-киннерни база ак орукту күзедим.

Шончалай

ИРГИТ.

Бай-Тал школазының доозукчузу.

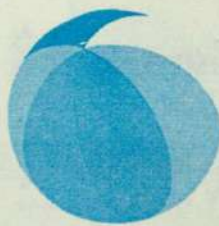
Бригад Санчье-
вич ДҮПЧҮР
1932 чылдың
июнь 25-те Тес-
Хем кожуунун
Бай-Даг суму-
зунга төрүттү-
нгөн. Бичий-
зинден-не шу-
дургу, ажил-
ишке кызык-
чараш чүүл-
ынак, эскери-
чел, магада-
ачал, өттүнү-
чел бол-

ган. Эге школа-
га тургаш-ла,
чурул-га мө-
өрейлеринге
киржи-п, об-
ласка безин
шаңнады-п
турганы ол
үениң “Сыл-
дысчыгажы-
да” бижит-
тингилээн.

Б.С.Дүпчүр —
чурукчу, шү-
лүкчү, хөгжү-
мчү, хөгжүм
херексел-
дери кылы-
р мас-тер,
даш чо-
нукчу-зу,
композит-
ор, ыраажы,
Тыва рес-
публиканың
культура-
зының ал-
дарлыг а-
жыл-дакчы-
зы, Россия
Федерация-
зының Кү-
рүне шаңна-
лының лауре-
ады.

Бригад ДҮПЧҮР

БӨМБҮККЕЙ

Ырылар чыындызы

Кызыл - 2000 чыл.

Чуковского

ТОП-ТОП

Сөзү Экер-оол КЕЧИЛ-ООЛДУУ.

— Доо ынаар өрээлде
Топулаткан кым деп?
Топ-топ-топ, топ-топ-топ
— Танывас мен, эжим.
Таваар дааш дыңнадым.
Топ-топ-топ, топ-топ-топ.
— Чаңгыс харлыг дуңмам
Чаа кыштап эгелээн.
Топ-топ-топ, топ-топ-топ.
— Топтап барып көр даан
Топуладыр базып тур.
Топ-топ-топ, топ-топ-топ.
— Орлан-шоваа дуңмам
Олут черле орбас
Топ-топ-топ, топ-топ-топ.

13

Moderato

А - аа хүн-ге ча-йын

НААН

А - гым суг-луг хе-мим-

ге

хүн-нүң маң-нап кээ-рим-ге

хү-лүм-зү-реп ут-күп аар.

өр-гүн эр-зин хе-мим-ниң

ө-зүп о-рар тө-лү мен.

2

ЭРЗИН ХЕМНИЦ ТӨЛҮ МЕН

Сөзү Зинаида САМБУУНУУ.

Аяс хүнге чайыннаан
Агым суглуг хемимге,
Хүннүн магнап кээримге,
Хүлүмзүрүп уткуп аар.

Өргүн Эрзин хемимниң
Өзүп оرار төлү мен.
Ховаганныг аяңче
Хоювусту дозуп кааш,
Шывык айттар мунупкаш,
Чырааладыр шыктарлыг.

Өргүн Эрзин хемимниң
Өзүп оرار төлү мен.
Кезек талдар куттулган
Хектер үнүн дыңнаалап,
Эдвисти дадыктыр
Элезинге даганыр.

Өргүн Эрзин хемимниң
Өзүп оرار төлү мен.

1

Modesto

ДОО Ы-НААР

Ө-РЭЭ-ге

ТО-ПУ-ЛАТ-КАН

КЫМ гел?

Топ- топ- топ- топ- топ,

топ- топ, топ- топ- топ.

Топ- топ, топ- топ- топ,

топ- топ, топ- топ- топ.

14

БЕШ АЛЫШКЫ

Сөзү Юрий КЮНЗЕГЕШТИИ

Ававыстың уруглары
Алышкылар арбын бис.
Бисти улус санай бээр:
Бирээ, ийи, үш, дөрт, беш.
Акым Ойдуң өөренир
Бисти каапкаш чоруй баар.
Артканнарын санаарга,
Бирээ, ийи, үш, дөрт боор...

Кара-кыс деп дунмавыс
Кавайынга удуй бээр.
Бистер шыкка ойнаар бис,
Бирээ, ийи, үш оол бис.

Кежээ шупту удуур бис.
Хевивисти уштуп аар,
Идиктерни эжикке
Эжеп чыскаар бис.

Бистен ону чүгле мен
Онча санап чадаан мен.
Орту четкеш тулар мен.
“Бирээ, ийи, үш, беш, ох...”

3

Modesto

Үш-ла чин-чи дис-кен гел

Ү-зүк боо-лук дүр-зү-лүг,

кы-дый-тып-са чү-гү-рүк

кыл гел ал-гы да-ван-ныг.

Ол чүл, у-руг-лар?

Ой, о-ну кан-чап бил-бес боор!

Кы-мыс-ка-сык ыш-ка-жыл,

кы-мыс-ка-сык аан.

12

ШАРТЫЛАА

Сөзү Зинаида САМБУУНУУ, Б.ДУПЧУРНУУ.

Күстүң башкы айда
Күзөг хонаш черге
Аай-дедир ужуп,
Аян тудуп келир.

КОЖУМАА: Шартыңайнып чорааш,
Чаптанчыг ат тыпкан.
Шарт-шарт-шарт.
Шартылаа.

Чашпан адаан орта
Чаштып хонуп алгаш,
Эртен хову, шатты
Эргий ужуп үнөр.

КОЖУМАА.

Хүннү бадыр шарт-шарт,
Күзедир-даа шарт-шарт,
Күзел барда ындыг –
Күжү черле төнмөс.

КОЖУМАА.

Нежно

5

10

1. Чуковского

БӨМБҮККЕЙ

Сөзү: Салчак ДАМБАНЫЫ.

Бөт-бөт, дирт-дирт дүшкүлээр
Бөрбек чараш бөмбүккөй
Тулдур чуулза ыраар сен, } 2 катап
Тудуп алгаш салбас мен.

Ала шокар бөмбүккөй
Агаар чарып үнүптүң.
Ам бо дораан бадып кээп } 2 катап
Адыжымны часкаар сен.

Холдар баштап чүгүргөн
Хоюг чымчак бөмбүккөй,
Уругларны хөлзедип
Ужуп, шурап кииски-ле. } 2 катап

7

Andante

8

КЫМЫСКАЯК

Сөзү болгаш аялгасы Бригад ДУПЧУРНУУ.

Үш-ле чинчи дискен дег,
Үзүк-боолук дүрзүлүг,
Кылайтыпса чүгүрүк
Хыл дег алды даванныг
КОЖУМАА: – Ол чүл, уруглар?
– Ой, ону канчап билбес боор?
Кымыскаяк ышкажыл,
Кымыскаяк аан.

Коошпалай изеп каан
Кокпаларын эдертир,
Ава черниң кежиин чыып,
Аай-дедир маңнажыр.

КОЖУМАА.

Күзүрүм дег дурттуг бол,
Күжүн, соруун мөөңнепкеш,
Бодундан аар олчаны
Борбаннадыр сөөртүптер.

КОЖУМАА.

Чайык кээрин эндевес
Шаараңнадыр үглөпкеш,
Өлден, шыктан камгалап,
Өөн дуоуп белеткээр.

КОЖУМАА.

11

Moderato

4

БОРА-ХӨКПЕШ

Сөзү: Экер-оол КЕЧИЛ-ООЛДУУ.

Бора өң чучактыг,
Боску ак богаалыг,
Чыжырткайндыр эдер } 2 катап
Шыпыраңнап оран.

Бора хөкпеш хензиг,
Борбалчыңнаан эрес
Шуурган соокту тоовас } 2 катап
Чуртун черле кагбас.

Бора өң чучактыг,
Боску ак богаалыг,
Чыжырткайндыр эдер } 2 катап
Шыпыраңнап оран.

9

ТРДБ им. К

Moderato

6

Старый солдат шел на побывку. Притомился в пути, есть хочется. Дошел до деревни, постучал в крайнюю избу:

— Пустите отдохнуть дорожного человека!

Дверь отворила старуха.

— Заходи, служивый.

— А нет ли у тебя, хозяйшка, перекусить чего?

У старухи всего вдоволь, а солдата поскупилась накормить, прикинулась сиротой.

— Ох, добрый человек, и сама сегодня еще ничего не ела: нечего.

— Ну, нет так нет, — солдат говорит.

Тут он приметил под лавкой топор.

— Коли нет ничего иного, можно сварить кашу и из топора.

Хозяйка руками всплеснула:

КАША ИЗ ТОПОРА

Русская народная сказка

— Как так из топора кашу сварить?

— А вот как, дай-ка котел.

Старуха принесла котел, солдат вымыл топор, опустил в котел, налил воды и поставил на огонь.

Старуха на солдата глядит, глаз не сводит.

Достал солдат ложку, помешивает варево. Попробовал.

— Ну, как? — спрашивает

старуха.

— Скоро будет готова — солдат отвечает, — жаль вот только, что посолить нечем.

— Соль-то у меня есть, посоли.

Солдат посолил, снова попробовал.

— Хороша! Ежели бы сюда да горсточку крупы!

Старуха засуетилась, принесла откуда-то мешо-

чек крупы.

— Бери, заправь как надобно.

Заправил варево крупой.

Варил, варил, помешивал, попробовал.

Глядит старуха на солдата во все глаза, оторваться не может.

— Ох, и каша хороша! — облизнулся солдат. — Как бы сюда да чуток масла — было б и вовсе объеденье.

Нашлось у старухи и масло.

Сдобрили кашу.

— Бери ложку, хозяйшка.

Стали кашу есть да похваливать.

— Вот уж не думала, что из топора эдакую добрую кашу можно сварить, — дивится старуха.

А солдат ест да посмеивается.

Чаа, уруглар!
Моон мурнунда үндүрүлгөдө "Кор-
гунчуг чүүлдер ортулуу" деп руб-
риканы ажайткан болгай бис. Ону
сонуургаан, аңаа таарзынган
номчукчуларның саны эвээш
эвес болуп турар. Ынчангаи
ук рубриканың ажилын
уламчылап, бо удаада силер-
ниң кичээнгейиңерге дараазын-
да материалдарны сонугадыр-дыр
бис.

КАРА ОЙБАКТЫГ ХЕВИС

Ядыы херээжен чааскаан чурттап турган. Бир-ле катап ол авазы-биле аажокка алгышкан. Эртенинде авазы чок апарган. Өнчү кылдыр аңаа улуг кара ойбактыг эрги хевис артып калган.

Бир-ле катап ооң акшазы шуут төнө берген. Ынчан ол эрги хевизин садыптар деп шиитпирлээн. Базаарга чедип келгеш, тос харлыг оол, кыс ийи

уруглуг аныяк өг-бүлөгө хевизин херээжен садыпкан.

Хевисти ачазы орун чанында ханнага азып каан. Кажан олар шупту удуй бергенде, шак дүнекиниң 12 шакта медээлеп эгелээнде, эрги хевистиң ойбаандан кижичолдары уштунуп үнүп келген. Олар шөйлүп чоруткаш, ачазынга четкеш, ооң боостаазын дуйтудуп каапкан. Эртенинде шупту

оттуп келгеш, ачазының чок апарганын көрүп кааннар. Ачазын үр болбайн ажаап каан.

Орнукшудулга соонда, ол-ла дүне, авазы-биле уруглары удуй бергенде, хектиг шак 12 шакты медээлеп эгелээнде, кара ойбактан катап-ла кижичолдары көстүп келген. Олар шөйлүп чоруткаш, авазының мойнунга четкеш, ооң боостаазын дуйтудуп каапкан. Эртенинде боостаалай тудуп каапкан авазын уруглары көрүп каан. Эки топтап көрүп тура, олар авазының моюнунда ханныг он салаалар истерин эскерип көргөннер. Ону кымга-даа чугаалавааннар.

Үш хонганда авазын ажаап кааш, уруглар боттары бажыңга артканнар. Олар дүне удувас деп дугурушканнар. Шак 12 шакты медээлей бергенде кара ойбактан кырган кижичолдары үнүп келген. Уруглар алгыржыпкаш, кожаларынче маңнажып-ла кааннар. Олар милиция кыйгыртыпкан. Милиция ажилдакчылары чедип келгеш, хевисте астына берген холдарны одура шаап каапкаш, хевистиң бодун одагга өрттедипкен.

Ол-ла бүгүнүн соонда ол кара ойбакка шулбус чурттап турганы илерээн. А ол өг-бүлөгө хевис садыпкан херээжен бир-ле черже чиде берген. Сөөлүндө ол херээженни арга иштинден чүрээ частып өлүп калганда тып алган.

БАНКА

Ийи оол дүне када хөөрже чорупкан. Кажан олар оон дедир чанып олурда, оларның мурнунга консерва банказы аай-дедир долганып, оруун дуглап, эрттирбестээш турупкан. Оолдар дедир эггеш, хөөрже базыпкан. Ынчалза-даа демги-ле банка каттап оларның оруунга таваржып келген. Оолдарның бирээзи корга берген, а өскези ыяш алгаш, ол банкаже шывадапкан. Банка ынчан чарлы берген болгаш, оон алдын чоостар төктү берген.

Бир уруг танцы баар дээш белетке-ни берген. Авазы аңаа чөпшээрелди берип тура, ак азыглыг оол-биле танцылавазын чагып каан.

Оон уруг танцыга келген. Аңаа авазының чугаалааны оол чедип кээрге, уруг оон ойталаарындан корт-

БИСТЕН ЧҮГЕ КОРГАР ЧҮВЕ ИРГИ?

Бир херээжен кижиге ажил шагының соонда, чанарда, хөөрлер таварып чоруур турган. Ол арай сестип, корга аарак чоруп орган. Хенертен көрүптөргө, мурнунда эр кижиге бар чораан. Херээжен кижиге ону доктаадып алгаш, бажыңының чанынга чедир үдеп каарын дилээн.

Орук дургаар херээжен кижиге магабоду сириңейнип, демгиге кижиден ыяк туттунуп алган чораан.

— Чүге-ле мынчаар сириңейнип чорууруңар ол? — деп, эр кижиге хенертен айтырган.

— Коргунчуг-дур, — деп, херээжен кижиге чугаалаан. — Мен чок апарган кижилерден дыка коргар-дыр мен ийин!

Ону дыңнааш, алаң кайгап, эр кижиге — Бистен чүге коргар чүве ирги? — деп чугаалап-тыр.

Рубриканы Александр ШОЮН чоруткан.

АК АЗЫГ

кан. Кажан танцы төнө бээрге, олар цөлгө барып селгүүстээш, аңаа кады конганнар. Эртенинде уруг оттуп селгеш көөрге, ол эмнелгеде чыдар болган. Канчап мында чедип келгенин айтырарга,

эмчиге аңаа чүнү-даа харыыла-вайн үнө берген. Элээн болганда эмчиге аңаа бичии уруг эк-келген. Ол бичии кижинин эриннеринин адаанда ак азыг көстүп турган.

Кызылдың №9 школа-гимназиясы профессор Л.В.Тарасовтун "Экология болгаш диалектика" деп программазы-биле ажылдап турар. Бо программа-биле ажылдаанының түңнелинде өөреникчилерниң бойдус дугайында билии ханы дээрзин Россияның школаларының аразында экология талазы-биле эртип турар конкурстарның түңнелдери бадыткаан. Бо үндүрүлгениң 20-ден 24-кү арыннарында ук школаның чамдык өөреникчилериниң ажылдарын парладыбыс.

"ЭКОЛОГИЯ БОЛГАШ ДИАЛЕКТИКА" ДЕП ПРОГРАММА

Школада 5-6 класстарда долгандыр турар делегей болгаш бойдус эртеминин башкызы Сендин Бирлеевна Куулардан бо программа дугайында чугаалап бээрин дилээн бис:

— Программаның бир онзагай чүүлү — 5-6 класстарга химия, биология, физика, география, экология, улусчу педагогика, астрономия дээн чижектиг эртемнериниң эге чадазын 11-12 харлыг

уругларга өөредип эгелээри. Бо эртемнерни уругларның эң-не сонуургак, чүвени билип алыксаар үезинде өөредир уругларның чогаадыкчы, тывынгыр чоруун сайзырадырынга идиг болуп турар. Бо эртемнерни өөредирде демнежилге аргаларын ажыглаары эң-не эптиг. Уруглар биле башкы кезээде бир-ле солун чүүлду дилээн чоруур, башкы биле өөреникчи аразында сырый харылзаалыг, кады

ажылдажылгада чоруп турар. Уруглар бойдустун болуушкуннарының дугайында, оон хоойлу-дүрүмнериниң дугайында ханы билиглерни чедип алыр. Оон аңгыда бо эртемнер уругларны харыысалгалыг, эскериичел, тывынгыр-сагынгыр болурунга, чогаадыкчы чорукка, чүвени дүрген угаап бодаптар кылдыр кижизидер.

Программаның эчис сорулгазы — хумагалыг чорук, экология, киж

болгаш бойдус, кижиниң бойдузунга, ие-чегинге шын хамаарылгазы, езулуг-ла ээ болуру.

Бо программа өөреникчилернин дараазында бойдус эртемнеринге сонуургалын улам күштелдирер. Азы өскээр чугаалаарга, физика, география, биология болгаш өске-даа эртемнерни дараазында улуг класстарга өөреникчилерниң өөрениринге белеткели быжыг, эки болду-рар.

.....

ЧУРУКТА: Москвада экология темазынга болган делегей чергелиг олимпиадага дээди шаңнал "Никаны" чаалап алган бөлүктүн чамдык киржикчилери, хууда турга хүлер медальдың эдилекчилери, Кызылдың №9 школазының өөреникчилери (солагай таладан) Артыш Монгуш, Айдың Эрес-оол, бөлүктүн капитаны Рома Монгуш, Саша Дугаржап, Сагаан Кашпык-оол башкызы С.Б.Куулар-биле.

.....

Ай-оол өөрөнгөн чаңы-биле балыктап чорупкан. Ол хем эриинге боданып каап, сыырткыжын ол-бо октагылап олургаш, чөкпөк талда ус куш уязы халая берген турарын эскерип каан. До-

УС-ООЛ

раан-на кырган-авазының тоолчургу чугаазын сактып келгеш, өөрүй хона берген. Уяны топтап көөрге, шагда-ла кагдырган, эрги, ээн уя болган. Ол

балыктаарын безин уттупкаш, уяны камныы-биле дүжүрүп алгаш, дораан-на чаныпкан.

Ай-оол биле Аймаа өг-бүлө тудуп, кады чурттаандан бээр элээн үе эрткен. Ынчалза-да а олар мынчага дээр ажы-төлү чок чурттап келген. Ынчангаш Ай-оол аалынга келгеш дораан:

— Тыва улус бо куштуң уязынга таварышкаш, ону лама-хамнарга ыдыктаткаш, аяк хээлиг торгубиле уяның бодун кырындан шевер-

гини-биле шыва даарааш, кырын шурулар-биле каастааш, өгнүң эң-не хүндүлүг черинге азып алыр. Бо куштуң уязы ажы-төл чок улуска буян чедирер — деп, Аймаазынга чугаалаан.

Олар ону ол-ла хевээр күүсеткенер. Удаткан чок орлан эрес оолдуг болганнар. Оозун Ус-оол деп адап алган. Ус-оол кылбазы, бүдүрбези чок, ус-шевер, ус-дарган, кончуг кежээ, чонунга ачы-дуза чедирер кижии бооп-тур.

Бир-ле катап Стегозавр биле Мики дээр күске маргышкан.

Мики тургаш:

— Эртен 8 шакта бо дагныкым хөй долганырыл, ол эң-не угаанныг болур — деп чугаалап-тыр.

Стегозавр аңаа чөпшээрэжи-п каан.

А ол үеде Мики бодунуң төрөлдери-н чыып алгаш, кажар арга бодап алган.

Эртенинде Стегозавр дагны 5 долганган. А Ми-

СТЕГОЗАВР

ки кажар аргазын ажыглап, 10 катап долганып, маргылдааны тиилеп алган.

Бо маргыш болур мурнуу чарыында Стегозаврның кежинге шиштер чок турган. Ам ооң кежинге хорадаанындан шиштер үнүп келген. Олла хевээр Стегозаврның төрөлдери, уруглары, уругларының уруглары шиштерлиг апарган.

Бо арында чогаадыгларны Кызылдың №9 школазының 9 класының өөреникчизи Аржаана КУУЛАР 7-ги класска тургаш бижээн.

ПРИКЛЮЧЕНИЯ МАЛЕНЬКОГО ЭЛЕКТРОНА

(Сочинение)

Далеко-далеко в солнечной планете, где вечная жара, жил-был маленький электрон. Однажды ему пришло задание лететь в Землю. Туда готовились сотня электронов и всякие частицы. Электрон был очень рад и готовился к поездке.

Рано утром электрон встал и пошел на ракетодром. Там его все ждали. Электрону дали рацию и другие необходимые вещи. Всех электронов и частиц посадили на солнечные ветры. И они полетели. А электрон все летел и летел. Чем дальше он летел, тем больше становился любопытнее. По дороге ему встретился метеорит. Метеорит был маленьким, но здоровее электрона. Они немножко поболтали, посидели, и электрон полетел в путь. Он все летел и летел, но вдруг ему навстречу летел гигантский космический корабль. У этого корабля были странные крылья, которые присасывают к себе солнечные энергии, которые чуть не присосали электрона. Вдруг он увидел Землю, она приближалась и приближалась. Ура-ура! Обрадовался электрон. Землю окружал какой-то Спутник, который был похож на тот корабль. Земля была яркая, голубая, синяя и всякие другие цвета. Он думал, что на Земле живут тоже такие же электроны, протоны и всякие частицы. Он боялся только того Спутника, который сторожит Землю.

Приближалась Земля. И вдруг такой мощный удар, что он потерял рацию и все необходимые вещи. Электрон крутился, вертелся и вдруг еще один мощный удар, и он превратился в Полярное сияние.

Виталий ПЕТРОВ.

Кызылская школа №9.

9 класс. (Сочинение написал в 5 классе).

МАМОНТЕНОК

Мамонтенок шел рядом с мамой. Он был сыт. Ему очень хотелось спать. Мамонтенок остановился и уснул. Мама не заметила, что сын отстал. Мамонтенок проснулся и испугался, что мамы нет рядом. Он побежал. Впереди была глубокая яма. Мамонтенок не заметил и свалился в него. И застрял в гли-

не...

Прошли миллионы лет. Однажды бульдозерист Логачев, вскрывая замерзшую глину, наткнулся на что-то твердое, покрытое шерстью. Вызвали ученых. Те осторожно размыли слой глины, извлекли тело мамонтенка.

Ирбиш
МОНГУШ.

11 класс. (Сочинил в 5 классе).

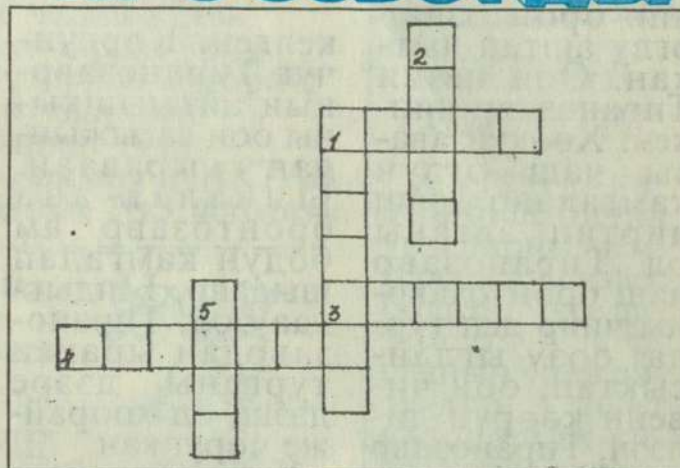
СТЕГОЗАВР

Шаандагының амытаны
Шартак боттуг Стегозавр.
Барба ышкаш улуг-даа бол,
Бажың көңгүс бичии чорду.
Сени черле көрбээн болгаш
Четче бижип шыдавас мен.
Чугаалардан дыңнаан-на мен
Чуруктардан көргөн-не мен.

Саглаш СЕРЕНОТ.

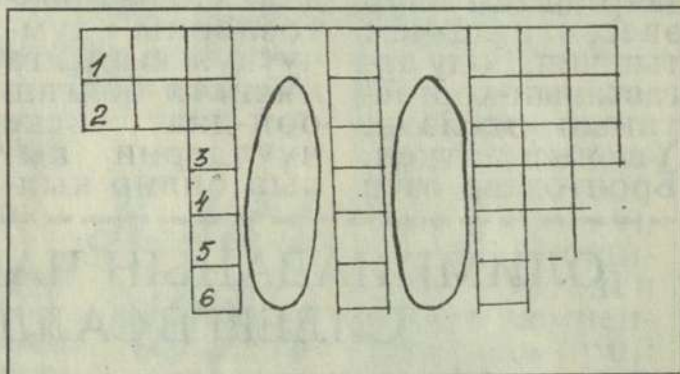
11 класс. (5 класска бижээн).

(Чогаадыг)

По горизонтали: 1. Не царь, а в короне, не всадник, а со шпорами. 3. Эта птица — символ мира. 4. Птенцы какой птицы не знают своей матери?

По вертикали: 1. Говорящая птица. 2. Лечащий стукач. 5. Какая птица дает средство от отморожения?

1. Его именем назван республиканский конкурс юных талантов.
2. Ловит мух и от этого его имя.
3. Лесная певичка.
4. Ей прислали немного сыра.
5. Числительное плюс начальная буква алфавита.
6. Их тайком хотели вывозить в Сирию.

Херел ЭРЕНДЕЙ.

8"а" класс. (Кроссворды составлены в 7 классе).

Кроссвордтарнын харыылары дараазында үндүрүлгөдө.

Кижинин изи безин баспаан черге динозаврларнын бир хевири стегозаврлар чурттап турган. Удаваанда аңаа соок дүшкөн. Агаар бойдустун ындыг өскерлишкенинге шыдашпайн, стегозаврлар шупту кырлып өлгөн. Чүглө чаңгыс стегозавр чуургазы артып калган. Ол чуурганын дириг артып калган ужуру мындыг.

Улуг соок келген үеде ол чылыг суг үнүп чыдар чер чоогунга чыткан. Ол сугнуң чанында черниң чылыынга дириг амытаннар чыгылып, аңаа чурттай бергеннер. Ол чуурганы чер шинчилеп чораан геолог тып алган. Ол ындыг улуг чуурганы кажан-даа көрбээн. Чуурганы бажыңынга эккелгеш, оглунга белек кылдыр

берген. Геологтун оглу ол чуурганы дыка сонуургаан. Школада аныяк натуралистер бөлгүмүнгө эккелгеш, көргүскөн. Оон эштери-биле дириг амытаннар азырап турар черинге аппаргаш, крокодил чуургаларынын аразынга салып кааннар.

Бир катап оолдар чуурганы көрүп каар дээш кирип кээрге, чуургазы частып келген бооп-тур. Оон стегозаврнын бичии оглу частып келген. Эртемденер ону шинчилээр дээш школаже шуужуп-ла эгелээннер. Зоопарк ажилчынары стегозаврны алып дээш кээрге, оолдар бербээн. Бичии стегозаврны оолдар Заврия деп адап алганнар.

Артыш
МОНГУШ.

8 класс.

(5 класска чогааткан).

Бир-ле катап джунглиге чаа төрүттүнген бичии бронтозавр оглу аштап чыткан. Оон иезин Тиранозавр чипкен. Хөөкүй авазы чаш оглун камгалаар дээш чиртип алганы ол. Тиранозавр чаш бронтозаврны чиир деп турда, оозу ыглапсыктап, оон чивейн көөрүн дилээн. Тиранозавр кээргээш, аңаа дегбейн:

— Беш чыл эрткенде маңаа турбас ужурлуг сен — деп негелде кылгаш, чорупкан.

Бичии бронтозавр аштап өлүр эвес, аыш-чем тып чип, боду аргастанып-хоргастанып эгелээн. Үш чыл эрткен. Бронтозавр өзүп

БРОНТОЗАВР

келген. Коргунчуг Тиранозаврның айтышкыны оон сагыжындан ыраваан. Ынчалза-даа бронтозавр ам бодун камгалапшыдаар. Ындыгдаа бол, Тиранозаврдан ыракка турганы дээр дээш, ол хоорайже чорупкан.

Хоорайга келгеш, машиналарның хөйүн бронтозавр кайгаан. Бронтозаврны бир клоун кижизырап алган. Клоунну Степа дээр. Степа бронтозаврны думчуунуң кырынга мячикти болгаш оон-даа өске чүүлдерни кылып билир кыл-

дыр өөредип каан.

Бир хүн Степа биле бронтозавр белеткеп алган концерт программаны көргүзүр дээш циркче чорупканнар. Оларның көргүзүглерин көрүкчүлөр аажок сонугаан. Ылаңгыя бичии

уруглар бронтозаврны дыкала чаптааннар. Кажан Степа биле бронтозавр цирктен үнүп кээрге, эндерик журналистер оларны үглей бергеннер.

Рома МОНГУШ.

Кызылдың №9 школазы.

8 класс.

(Тоолду 5-ки класска чогааткан.)

ТРЕБОВАНИЕ КИ

ОЛИМПИАДАНЫҢ ЧАМДЫК АЙТЫРЫГЛАРЫН СИЛЕРГЕ САЛДЫВЫС, УРУГЛАР

① Силер бойдус камгалалының талазы-биле специалист-тир силер. Ынчангаш тулааны кургадыр, кургатпас дугайында шиитпир хүлээп алыр ужурлуг силер. Кандыг таварылгада тулааны кургадырын чөпшээрэвес силер?

② Бистиң планетавыстың иштики тургузуун шинчилеп турар эртемден дижик силер. Даг породаларының бир каадынга дириг амытаннар болгаш үнүштерниң амгы үеге дөмей дашталы берген артынчыларын тып алган-дыр силер. Олар амгы үениң дириг амытаннары чок турда-ла тывылган хевирлиг.

Ынчалза-даа оларның дөмей чүүлүн чүү деп бодаар силер?

③ Улуг-даа кижилер, бичии уруглар-даа болганчок хоранныг үнүштерден хораннанып турар. Кижилерге хоранныг үнүштерден камгаланыр кандыг арга-сүмө берип болур силер?

④ Чүс чылдың эгези. Лаптев далайы. Эжиндириишкин үези төнер чоокшулаан. Дүне соой бергеш, “Гаусс” деп пароходту долгандыр дошталы берген. Арыг сугга чедир чүгле 1 км. Хүндүс хүннүн херелдери чылыг-даа болза, ол дошту эргизип четтикпес. Дошка кыштаар бе, канчаарыл?

Сүмележири-биле пароходтуң кежигүннери, хөөден арыннары карарып калган кочегарлар безин, шупту чыгып келген. Камгаланыр арга тыптып келген. Кандыг?

СООК-ИРЕЙ

Таалында белээн чүктээн
Даянгыштыг Соок-Ирей
Чаа чылдың байырында
Чаштар биске чедип келди.
Харжыгаш деп чараш уруу
Каткы-хөглүг, ырлыг-шоорлуг
4-түг, 5-тиг уругларның
Дөгerezин шаннап туру.
Азита ШАКТАР.
Кызылдың №3 школазы.

“2” чүге алган сен?” — деп,
Ийи акым мени кончаан.
“Ийимни” мен эдип аар мен,
Идегелим оскунмас мен.

25 Аяна МОНГУШ,
12 харлыг.
Туранның №2 школазы.

ЭДИП
ААР
МЕЖ

ХАРТЫГА

Хава ыттың оглу
Хартыга деп ыттыг мен.
Хойну аалдан үндүргөш,
Кончуг демниг кадарар бис.
Аржаана ТЮЛЮШ.
7“б” класс.
Чаа-Суур школазы.
Өвүр кожуун.

Кадыр-кадыр кашпалдарлыг
Кара-Чода мээң чуртум.
Кажаа сыңмас ангор өшкү
Кадарчызы мээң ачам.

Чыжыргана
СЫРГЫТ-ООЛ.
10 класс.
Бай-Тал школазы.

КАРА-
ЧОДА

ДУРУЯА-
ЛАР

Ак-көк дээрниң делгеминде
Дуруяалар ужуп бар чор.
Дужааш-дужааш болуп алган
Аажок чараш куштарымны.

Ролан САНЧЫ.
4“д” класс.
Эрзин школазы.

Ч. Кара-Күске
АЖЫЛДА!

Аас-кежик — ажылда,
Алдар база ында.
Ажылда! Ажылда!
Ам-даа кызып ажылда!

Билir силер бе?

СҮТТЕН
ИЖИҢЕР!

Сүттүг ка-
дык-биле бичии
уругларны чем-
герери анаа эвес
болгай. Чүге ди-
зе, сүт — энер-
гияның үнер дө-
зү-дүр. Сүт
ижип алган ки-
жи черле сулар-
гай болбас. Ын-
чангаш сүттен
база сүттүг
шайдан хүннүн-
не ижинер.

Тоттур чем-
нениринге эн
таарымчалыг
үе — эртен эрте.
Ынчан кижиниң
организми
читтинген чем-
ни чагже хай-
ылдырбайн
турар. Ынчан-
гаш эртенги
шакта чемнен-
геш, семирий
бээринден корт-
панар!

Тоттур чем-
нениринге эн-не
таарымча чок
үе — кежээ. Чү-
ге дизе ынчан
кижиниң чем
хайылдырар
организминин
ажылдаары оо-
жургай берген
турар.

Дамнин ОШОРОВ.
Бурят чогаалчы.

КӨЖҮП ЧОРУУР БУЛУТТАР

Дөрт харлыг
Даша эл-
депсин-
мишаан,
кырган-
ачазын-
дан ай-
тып-
тыр:

— Көрүңер даан, көрүңер даан, дээр шимчеп чорупту!

Кырган-ача холу-биле хаваан дуглай туткаш, өрү көргөн.

— Дээр кайнаар-даа шимчеп чорбаан чүве-дир

ийин, кызым. Ол болза дээрде булуттарның барыын чүкче көжүп турары ол ышкажыл.

— Ындыг бе-ээ? Оларны кымнар көжүрүп турары ол?

ИДИКТЕР БУРУУЛУГ БОЛГАН

Кажан авазы ажылындан чедип кээрге, беш хар-

лыг

Таня солун ужуралын чугаалап-тыр:

— Авай, бөгүн идиктерим меңээ шуут чагыртпалды. Хөөлбектер сүзүп, хирленип кагдылар. Мен оларны шагда-ла торгап кагдым: дүү ол азыгда турганнар-жык!

Александр
ШОЮН
очулдурган.

ЫТ ЧҮГЕ
ДЫЛЫН
УШТУР
ЧҮВЕЛ?

Сылдыс
харылап
тур

Чайын ыттарны көөрге бо-ла дылын уштуп алган чоруур боор-дур. Ооң чылдагааны чүде ирги?

Аяс САЛЧАК,
дөрткү класстың өөреникчизи.
Кызыл хоорай.

Мындыг-дыр, Аяс, эгезинде мындыг чүүлдү сакты кааптаалы. Кончуг изиг хүннерде канчап баар ийик сен, сактып көр даан. Ийе, суг дер дүже берген маңнап чоруур-ла болгай сен. Ындыг, але? Ындыг. Моон алгаш көөрге сээң организмң дербиле бодунуң температуразын өйлөп, сериидедип турары ол-дур ийин. Ын-

чаарга ыттарның мага-бодунда деридерындыг чүүл чок. Ынчангаш мага-боттуң температуразы кудулап, сериидезин дээш ыттарның дылын уштуп алырынның ужурунда чүве-дир ийин. Шак ол уштунуп келген дылда чараалар эзилгеш мага-боттуң бедик температуразын кудуладып турары ол боор чүве-дир.

Чоннун
чечени

ҮЛЕГЕР
ДОМАКТАР

Ээремнин дүвү ырак,
Эртемнин дөзү ырак.

*** **

Доңгурактан даңгырак чидиг,
Тоолайдан таалай чүгүрүк.

ӨРГЕ КӨРГЕНИМ

Бис Мөңгүн-Тайга чорааш, орук ара кел чыда, мурнувустан өрге халып эрте бергенин эскерип кагдывыс. Мен дыка сонуургадым. Ам база көргөн болза деп

бодап чордумда, чолаачы: "Өргени көрүнер даан!" диди. Мен кайнаар-даа көөрүмге, өрге көзүлбес. Оон чолаачы мени мегелепкенинге аажок каттырды.

ПОХОДТАП ЧОРААНЫВЫС

Бис походтаар черивиске чедип келгеш, бичии када долгаандыр туруп алгаш, сүмележиپ кириптивис. Бир дугаарында чарыш болур дээн. Ийи дугаарында бут бөмбүүнге, үш дугаарында ыры, шүлүк, танцыга мөөрейлежир болдувус. Үр-даа болбайн, белен бис диштивис.

Чарышка бир дугаар бистиң клазывыстан Болат дээр оол кирип келди. Бут бөмбүүнге база-ла бистиң клазы-

выс бирги черни алган. Үш дугаар мөөрейге клазывыстан ырлаар, шүлүктээр, танцылаар кижичок болганындан ийиги черни алдывыс.

Оон чемненип алгаш, одаавыс чанынга курткаларывысты чадып алгаш дыштанып чыдырывыста, башкыларывыс: "Чоруулунар, че!" дээрге, тура халышкаш, омак-хөглүг чанып чоруптувус.

Аржаана МАШПАЛДЫР.
Кызылдың №2
школазы.
5"б" класс.

Салим СУРУҢ-ООЛ

ДАГАА БИЛЕ САЙЛЫК

Басня

Аскап чораан Дагаа көргеш, Алаң кайгап, Сайлык кый дээн:
— Канчап бардың, Дагаа акый?
— Халап чүве, күжүр дунмам. Ыяш тарыыр онгар каскаш, Ынчап бардым. Уе-уе...

Оон ыңай бижип турган ажыы бар бе?

Ол-даа арай ындыгымаар Дагаа-дыр-ла.

— Авай, мен хөөлбекче барып дүштүм.

— Кай, сенээ дүүн чаа-ла садып берген чүвүрүң-биле бе?

— Ийе, ынчалза-даа бар ышкажыгай-авай, хөөлбекче барып дүжүп чыда, ол чүвүрүмнү ушта соп четтикпейн бардым ийин.

Ачазы оглунга чаа чүктээр сумка садып бергеш, чугаалап-тыр:

— Көрдүң бе, оглум, мындыг кончуг чараш чаа сумкалыг кижичаа.

ам школадан бо сумканы долдур чүгле "бештерден" эккеп турар сен шүве.

— Ындыг болза, номнарымны канчаар кижичаа мен, ачай?

— Ам школаже барбас мен, ачай — деп, оглу хедерленген.

— Чүге, оглум, чүү болу берди?

— Башкы меңээ таарышпас-тыр. Чүнү-даа билбес башкы ышкажыл. Чүгле бештерден айтыртынып-ла турар аан.

ТЫВЫҢ АРАМ, уруглар?

ХӨТЛӨТ БОДАЛГАЛАР

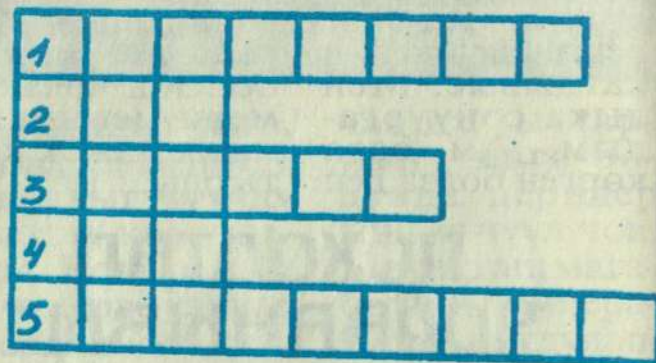
1. Чаңгыс терек өзүп турда,
Чанын орта, шала часкаар,
Он терек тарып каарга,
Олар шупту чеже болур?
2. Алды бызаа оьтгаар дээштин
Алаак орта чедип кээрге,
Оларга дең бызаалар ында
Оьтгап чоруп турар болган.
Каттышкаштын оьттай бээрге,
Каш бызаа болганнарыл?
3. Челер, маннаар алды кулун
Черге чорда, чеди кулун,
Чедип келгеш, каттыжарга,
Чеже болган, бодаңарам?
4. Чеди өңнүг карандашты
Чечек садып алырга-ла,
Шак ол хире карандашты
Сарра база садып алган.
Каттышкаштын шупту чеже
Карандаштыг болганнарыл?
5. Ажылынче автобуска
Алды кижичоруп орда,
Дараазында доктаар черден,
Тос кижичолурупкан.
Каттышкаштын ажылчыннар
Каш кижичапарганыл?

Сергей ШААЛЫ.

ТРИАДА ТЫВЫЗЫКТАР!

1. Чүведе үш кызыл.
2. Чүведе үш кара.
3. Чүведе үш дүрген.
4. Делегейде үш ак.
5. Өртемчейде үш дудуу.

КРОССВОРД

Доора дургаар: 1. Эң бичии планета. 2. Соокта кедер хел. 3. Тараадан кылган чем. 4. Чер чүнү долганып турарыл? 5. Ай, хүн бижээн чүл ол?

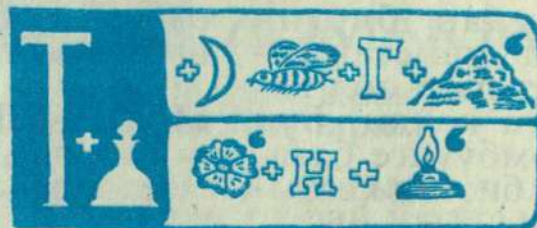
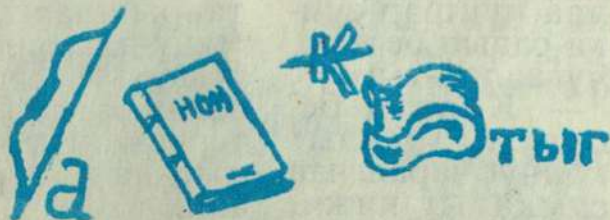
Шеңне КУУЛАР тургускан.
Хандагайты школазы.
7"в" класс.

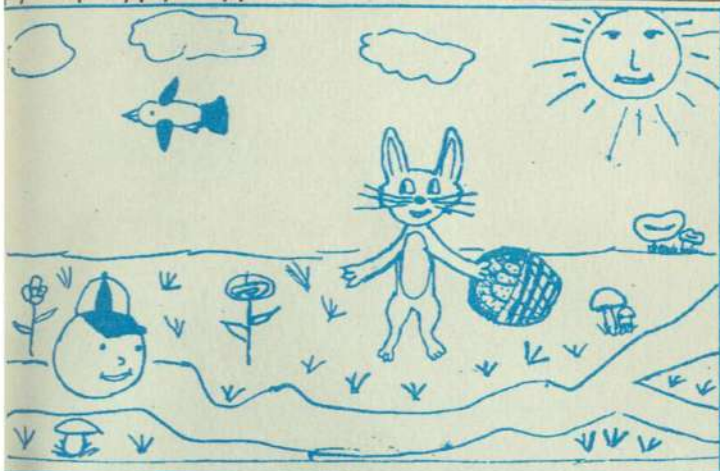
ТЫВЫЗЫК

Самдар эвес хирезинде
Чамашкызы көвей.
(Баажызы азырал амытанда).

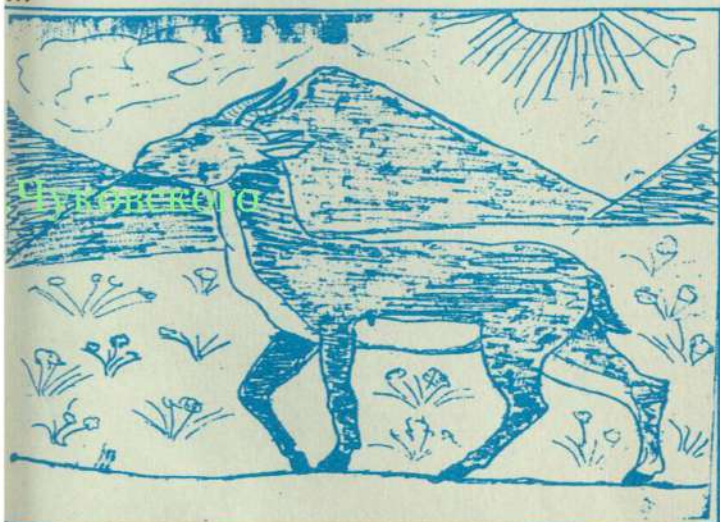
РЕБУСТАР

Харыылары дараазын-
да үндүрүлгеде.

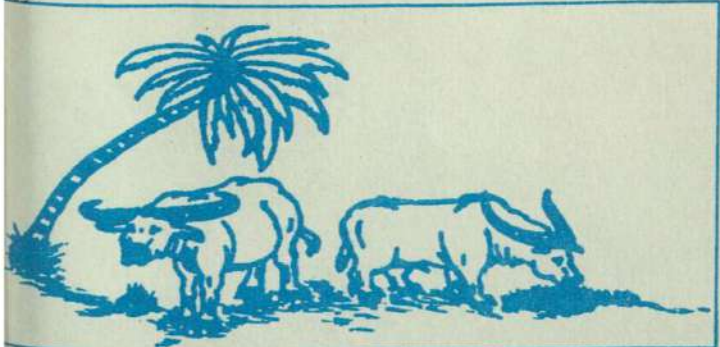

КОЛОБОК БИЛЕ КОЙГУНАК". Чеен-Хемчик
окуунда Чадаананың №1 ортумак школазының
өзеникчизи Диана НАССЫК-ООЛДУН чураан
чуруу.

ЭЭРЕН". Барыын-Хемчик окуунда Кызыл-
ажалыктын №1 ортумак школазының 4"б"
азының өзеникчизи Айбек САЛЧАКТЫН чураан
чуруу.

УЙВОЛДАР". Республиканың уран чүүл
окууларының өзеникчизи Сылдыс СОЯНОВТУН
чураан чуруу.

"СЫЛДЫСЧЫГАШ" ("ЗВЕЗДОЧКА")

Тыва Республиканың уругларының
чурук каасталгалыг журналы.

Кол редактор: А.С.ШОЮН.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Респуб-
ликаның Чазаа, Тыва Республиканың
өөредилге яамызы.

ДЕТКИКЧИЗИ: Харылзааның бол-
гаш информацияның "Россвязинформ"
бүдүрүлгези.

Журналды РФ-ның парлалга болгаш
массалыг медээлер чепсектеринин са-
гылгазын хынаар болгаш бүрүткээр Эр-
гелели бүрүткээн.

Бүрүткеттирген дугаары —
Т-00015.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
667000. Тыва Республика. Кызыл хоо-
рай, Красноармейская кудумчузу, 100.
"Сылдысчыгаш" журналдың редакция-
зы.

ДОЛГАП БОЛУР ТЕЛЕФОННАР:

Кол редакторнуу — 3-17-87.

Ниити — 3-17-90.

Журналдың индекиси: 54246.

Редакция бижимел чүүлдерге, тырт-
тырган чуруктарга, шүлүк болгаш проза
чогаалдарына тайылбыр кылбас, олар-
ны ээлеринге эгитпес. Чагааларны өске
черлерге шилчитпес, авторларже чагаа
чорутпас.

Журналдың материалдарын парлал-
гаже 2000 чылдың март 20-де дужаган.
Хемчээли 84x108 1/16. Тиражы 5000 экз.
Офсетке парлаан. Чагыг №312.

Журналды ТР-ның парлалга болгаш
медээлер талазы-биле Күрүне комитеди-
ниң типографиязынга парлаан.

Үндүрүлгениң чурук каасталгала-
рын Ш.Д.КУУЛАР кылган.

Үндүрүлгени Москва хоорайның
Чазаа деткип, акшаландырган.